

NÁRAY-SZABÓ MÁRTON

FRANCIA–MAGYAR BESZÉDFORDULATOK

HÍD SZÓTÁRAK

Sorozatszerkesztő:
Temesi Viola

NÁRAY-SZABÓ MÁRTON

**FRANCIA–MAGYAR
BESZÉDFORDULATOK**

1200 kifejezés
a mindennapi társalgás nyelvéből

TINTA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2009

Lektor:

BORS EDIT

a Pázmány Péter Katolikus Egyetem docense, nyelvész

Anyanyelvi lektor:

SOPHIE DE PONTONX

a párizsi MoDyCo laboratórium kutatója, nyelvész

ISSN 1786-7180

ISBN 978 963 9902 12 1

© Náray-Szabó Márton, 2009

© TINTA Könyvkiadó, 2009

Kiadja a Tinta Könyvkiadó, Budapest
A kiadásért felel a Tinta Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Temesi Viola
Tördelés: Bagu László

TARTALOM

ELŐSZÓ.....	9
Használati útmutató.....	11
IRODALOMJEGYZÉK	15
Jelmagyarázat	17
I. ÉRTÉKELŐ BESZÉDFORDULATOK.....	19
I.1. Pozitív vélemény.....	19
A. Dolog/tett.....	19
B. Csak személy.....	23
C. Szavak	24
I.2. Negatív vélemény.....	24
II. EGYETÉRTÉST VAGY TAGADÁST KIFEJEZŐ FORDULATOK	33
II.1. Egyetértés/bizonyosság	33
A. Egyértelmű dolog.....	33
B. Bizonyosság.....	37
C. Egyetértés / pozitív válasz	42
D. Részleges egyetértés	46
II.2. Tagadás/kétségbevonás.....	48
A. Tagadás.....	48
B. Kétségbevonás.....	52
C. Részleges tagadás / túlzásként való értékelés.....	58
D. A partner megtevésztő szándéka ellenére	60
III. SZÁNDÉKKIFEJEZŐ BESZÉDFORDULATOK.....	65
III.1. Kérés/Parancs/Rábeszélés	65
A. Cselekvésre	65
B. Egyébre.....	67
III.2. Lebeszélés/Tiltás	70

III.3. Ígéret/Felajánlás/Engedély.....	74
A. Ígéret	74
B. Felajánlás.....	76
C. Engedély	77
III.4. Fenyegetés.....	79
III.5. Elfogadás.....	83
A. Kérés/javaslat/ajánlat elfogadása	83
B. Ígéretre való reagálás	87
III.6. Visszautasítás	88
A. Kérés/javaslat/ajánlat visszautasítása	88
B. Felelősség elhárítása	99
C. Kitérő válasz.....	101
D. Részleges visszautasítás	103
IV. ÉRZELEMKIFEJEZŐ BESZÉDFORDULATOK.....	105
IV.1. Pozitív érzelmi hozzáállás	105
A. Elégedettség/problémamentesség	105
B. Megkönnyebbülés	109
C. Optimizmus	111
D. Vegyes érzelmek / részleges megelégedettség.....	112
IV.2. Negatív érzelmi hozzáállás, felháborodás	114
A. Elégedetlenség.....	114
B. Türelmetlenség	118
C. Felháborodás/bosszankodás.....	119
D. Indulat kifejezése	134
E. Kellemetlenség érzése / rossz előérzet	136
F. Elutasító magatartás	142
G. Csalódottság/sajnálát/elkeseredés/rezignáció.....	153
IV.3. Egyéb érzelmi hozzáállás (meglepetés).....	158
IV.4. Semleges érzelmi hozzáállás (közöny; unalom)	163
IV.5. Udvariassági megnyilvánulás	166
A. Üdvözlés/Elköszönés	166
B. Köszönetnyilvánítás.....	168
C. Reagálás köszönetnyilvánításra.....	169
D. Bocsánatkérés/mentegetőzés	170
E. Reagálás bocsánatkérésre	171
F. Tüsszentéskor	172

V. ÁTTÉTELESEN SZÁNDÉKKIFEJEZŐ BESZÉD- FORDULATOK	173
V.1. Vigasztalás/biztatás	173
A. Vigasztalás	173
B. Biztatás/lelki támogatás	174
V.2. Szidás/Szemrehányás/Megszégyenítés/Sértés.....	176
VI. BESZÉDSZERVEZŐ JELLEGŰ FORDULATOK.....	187
VI.1. Megszólítás, beszélgetés kezdeményezése, lezárása	187
A. Beszélgetés kezdeményezése	187
B. Beszélgetés lezárása	188
VI.2. Témaváltás.....	188
VI.3. Szünet kérése / töltelék kifejezés.....	190
A. Szünet kérése	190
B. Egyéb töltelék kifejezés.....	191
VI.4. Nyomatékosítás.....	193
VI.5. Visszavonás/Átfogalmazás.....	199
VI.6. Utalás.....	201
A. Utalás fontos tényre	201
B. Utalás titokra	203
C. Utalás a beszéd témájára / beszédszervező kifejezés.....	203
VI.7. Visszajelzés (kommunikációs).....	204
A. Helyes értelmezés a partner részéről.....	204
B. Helytelen értelmezés a partner részéről	205
C. Ismeret megléte a beszélő részéről	206
D. Megértés a beszélő részéről	209
E. Ismerethiány / megértés hiánya a beszélő részéről.....	210
VI.8. Visszajelzés/információ kérése	211
A. Visszajelzés kérése (megértés a partner részéről)	211
B. Információ kérése (ismerethiány / megértés hiánya a beszélő részéről).....	212
KIFEJEZÉSMUTATÓ.....	215

ELŐSZÓ

A XXI. században a nyelvtanulás már nemcsak nyelvtani ismeretekre és szókincsbővítésre épül: a kommunikatív szemlélet része lett a beszédcentrikusság mellett az ún. beszédaktusok (*speech acts*, *Sprechakte*, *actes de langage*) ismerete is. Ez alatt azt a kommunikációban szóban is kifejezésre juttatott szándékot értjük, amely által a párbeszéd szereplőire vagy a körülöttünk lévő valóságra közvetlenül hatni szeretnénk, és amelynek a beszélt nyelvben számtalan, többé vagy kevésbé állandósult formája létezik. Ilyen szándékok lehetnek közvetlenül cselekvésre irányulóak, például a kérés, a felszólítás, a parancs, a javaslat, az ajánlat, a tiltás, az ígéret, a fenyegetés, az elfogadás, a visszautasítás, a biztatás vagy a lebeszélés. A mondottak igazságtartalmára vonatkoznak az egyetértés illetve a tagadás. Érzelmünk kifejezését teszik lehetővé az értékelő jellegű, azaz véleménykifejező beszédaktusok, valamint minden egyéb, pozitív, negatív vagy semleges érzelemnyilvánítás. A felsoroltak közös jellemzője, hogy nem csupán a valóság objektív leírására, hanem annál többre törekсенek, túllépve a nyelv deskriptív funkcióján.

Ez a szótár arra vállalkozik, hogy a francia nyelvben a beszédaktusoknak azokat a megnyilvánulásait mutatja be, amelyek többé-kevésbé rögzült (idiomatikus) formában használatosak. Mint ilyen, hangsúlyosan beszélt nyelvi kifejezéseket és példákat tartalmaz. Tartalmazza az alábbi, a mai francia és magyar köznyelvben és bizalmas nyelvben található, stabil jelentéssel bíró beszédaktust kifejező szókapcsolatokat:

- helyzetmondatok (egy adott szituációban meghatározott szándék kifejezésére szolgáló, állandósult, mondatértékű szókapcsolat, pl. *Tu parles !*)
- beszélt nyelvi, helyzetmondat értékű szólásmondatok (idiomatikus, azaz az alkotóelemek jelentése alapján közvetlenül nem értelmezhető, teljes mondatértékű szólások, pl. *Les carottes sont cuites !*)
- helyzetmondat értékű szintagmák (az alany, vagy az állítmány, vagy mindkettő hiányzik; hiányos helyzetmondatok, pl. *A d'autres !*)

- helyzetmondat értékű mondathatározók, vagy ilyen értékű szólásmondatok (nyelvészeti szempontból önálló predikátumok, periférikus zónában (alany előtt) helyezkednek el, önállóan is alkothatnak megnyilatkozást, ha a közlendő tartalom egyértelmű, pl. *A vrai dire, ...; Si le coeur vous en dit !*)
- indulatszónak megfeleltethető szólásmondatok (ezek hiányos szerkezetű mondatok, pl. *Que diable !*)

A szótár nem tartalmazza viszont az alábbiakat:

- a beszélt nyelvi, szintagma értékű kifejezések, vagyis idiómák (főnévi, névmási, igei, melléknévi, adverbialis, kötőszó-, determináns-, vagy prepozíció értékű, pl. *cordon-bleu, n'importe qui, faire face, ivre-mort, à peine, en attendant que, bien de, sous couleur de*)
- a mondatértékű, de leíró jellegű (szakszóval konstatív, tehát az illokúciós tartalmat nélkülöző) szólásokat (*Le sol s'est dérobé sous mes pieds*)
- a fentiekben definiált helyzetmondatok elemeinek köznyelvi fonetikai, illetőleg táji jellegű variánsait
- a helyzetmondatok gyakran kiegészülhetnek szabad tárgyi vagy határozói bővítményekkel, amelyeket nem jelöltünk, vagy névmásokkal helyettesítettük

Jelenségek: többértékűség, domináns és másodlagos aktus (pragmatikai jelentés), szinonímia.

Ezt a szótárt ajánljuk minden nyelvtanulónak, a kezdőtől a haladóig, minden nyelvtanárnak, fordítónak, de haszonnal forgathatja az is, aki csak érdeklődik a francia nyelv iránt. Használható visszakeresésre, vagy a kifejezés tartalma szerinti keresésre is. Tezaurusz elrendezése segíti a beszédbeli funkciók tudatosítását a nyelvhasználóban.

Köszönettel tartozok a szótár elkészítéséhez nyújtott segítségéért elsősorban Sophie de Pontonx-nak, aki anyanyelvi beszélőként és a Paris 10 Egyetem lexikográfus kutatójaként alaposan átnézte az anyagot, valamint Dr. Bors Edit-nek, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem docensének, a francia szövegnyelvészet és pragmatika szakértőjének, aki számos értékes tanáccsal és javítással járult hozzá a szótár végleges formájához. Ezenkívül köszönetet mondanék Dr. Bárdosi Vilmos-nak és Denis Le Pesant-nak, akik PhD disszertációm témavezetőjeként az itt közölt kifejezések nyelvészeti háttérébe bevezettek, a szótári kutatások elméleti megalapozásához aktívan hozzásegítettek.

Használati útmutató

A szótár fejezetei a kifejezések beszédbeli szerepe szerinti nagyobb csoportoknak, szakszóval beszédaktus típusoknak felelnek meg. Elsőként az értékelő jellegű, azaz pozitív vagy negatív értékítéletet kifejező szólások, majd az egyetértő, illetve tagadó értelműek következnek. Ezt követik a szándék- majd az érzelemkifejező jellegűek. Végül a szándékot áttételesen kifejező fordulatok (pl. vigasztalás, biztatás, szidás, szemrehányás) és a beszédszervező kifejezések. Ez utóbbiak a párbeszéd lefolyását irányítják, például beszédhelyzethez teremtnek, vagy zárnak le, más témát indítanak, vagy azt visszavonják, szünetet iktatnak be, nyomatékosítják a korábban elmondottakat, vagy éppen pozitív vagy negatív visszajelzést adnak arról, hogy a beszélő vagy a partner mennyire helyesen értelmezte a mondottakat. A nagyobb fejezetek alfejezetekre oszlanak, ezek alkalmazási terület (pl. személyre, dologra stb.), vagy funkció (pl. ígéret, fenyegetés stb.) szerint tagolják a kifejezések listáját. Az alfejezetek is gyakran nagybetűvel jelölt pontokba rendeződnek, finomabb kategóriák szerint, mint például a visszautasításon belül a kérések visszautasítása, a felelősség elhárítása, a kitérő válasz (pontos válaszadás megtagadása), valamint a részleges visszautasítás. A címszavak maguk a szólások, amelyek ábcérendben követik egymást a pontokon belül.

A címszón belül variánsok szerepelnek. Variánsnak tekintünk minden olyan kifejezést, amely legalább két elemében (rövideknél egy lényeges elemében) megegyezik a többivel, és velük – beszédbeli funkcióját tekintve – teljesen azonos a jelentése. Ezután található a pontos jelentésleírás. Azokon belül zárójelben plusz jellel jelöltük, ha speciális többlettértéke, vagy egyedi használati köre van (pl. Nyilvánvaló igazság + szükségszerűség), zárójellel, ha a jelentésárnyalat egy bizonyos használati kategóriára (pl. Minőség (bor), Rossz minőség (teljesítmény), stb.) szűkíthető. A jelentésleírást követi a francia kifejezés magyar megfelelője, amely az esetek többségében nem feleltethető meg teljes egészében a francia eredetinek. Éppen ezért általában két, három, vagy több, hasonló jelentésű magyar megfelelővel próbáltuk érzékelteni a jelentést.

Stíluszintek tekintetében a francia szólások és magyar megfelelőik nem azonosak: adott francia kifejezés variánsa lehet stílusban eltérő, ugyanígy a magyar változatok egymás között is mutathat-

nak különbséget. A nem jelölt francia és magyar kifejezések köznyelvi fordulatok. Külön szimbólummal a bizalmas jellegű (*familier; fam*) a szleng (*argotique; arg*), a népnyelvi (*populaire; pop*) illetve a vulgáris (*vulgaire; vulg*) változatokat jelöltük. Hasonlóképpen a Franciaország területén használatos kifejezésekre nem használtunk jelet, más francia nyelvterületek regionális kifejezéseire viszont igen ((*B*) = belgiumi francia; (*Q*) = québec-i francia szólás). A magyar megfelelőknél a nem nyelvjárási alakok megadására törekedtünk. Minden egyes szám második személyű, tegező névmási alakot (*tu, te, toi, ton, ta, tes*) tartalmazó kifejezésnek elvileg létezik magázó változata is (*vous, votre, vos*). Határt csak a gyakoriság szab: a dolog jellegéből adódóan a gyakorlatban inkább a tegező változatokkal találkozunk. Magázó alakot abban a ritka esetben használtunk, amikor a szólásnak nem használatos a tegező változata.

Az alfejezetek kategorizálása is komoly kihívást jelentett. Az ilyen jellegű fordulatok általában több beszédaktust egyszerre valószínűsít meg, ráadásul az esetek többségében a kontextustól is függ, hogy melyikeket, és milyen mértékben. Állandósult voltuk viszont megerősíti egyik funkciójukat, a többi mellékessé válik. Mindazonáltal sok esetben a kategóriák közötti különbséget közelebről is meg kell határozni annak érdekében, hogy az amúgy is elmosódó határok elfogadható mértékben megkülönböztessék a típusokat.

Ilyen „összecsúszó” kategóriák a pozitív lelkiállapottal kapcsolatosak: a IV.1 alfejezet kifejezései általános pozitív, elégedett lelkiállapotot fejeznek ki, a hangsúly a kiváltott lelkiállapoton van. „Elégedett a lelkiállapotom, meglelégedéssel tölt el valami” – ez az alapjelentés. A I.1 alfejezet szólásai viszont konkrét dologgal, személlyel, teljesítménnyel kapcsolatos elégedettségre utalnak, azaz a beszéd tárgyán van a hangsúly, róla szólnak, az elégedett lelkiállapot csak járulékosan érhető tetten. Ugyanígy a II.1 a hallott mondat igazságtartalmára vonatkozik ugyan, a III.5 javaslatra, a VI.4 hangsúlyozott tényre, a VI.7 helyes értelmezésre, de másodlagosan az általuk kiváltott meglelégedettség is szerepet kaphat.

A negatív érzelmek terén analóg viszonyok állnak fenn: a IV.2 általános negatív, elégedetlen lelkiállapotot fejez ki, ahol a kiváltott lelkiállapoton van a hangsúly, ez az alapjelentés, míg az I.2 konkrét dologgal, személlyel, teljesítménnyel kapcsolatos negatív vélemény, a III.6 javaslattal kapcsolatos elégedetlenség. A IV.4 al-

fejezetben az elutasító magatartás érdektelenségből fakad (ez utóbbi az elégedetlenséggel leginkább határos), a VI.7-ben az elégedetlenség a meg nem értettségéből, helytelen értelmezéséből fakad, a IV.2 E. és G. pontjaiban rossz előérzetből és csalódottságból. Gyakran ugyanaz a kifejezés mindkét helyre besorolható (*Les carottes sont cuites, C'est la fin des haricots*).

Szintén nem volt könnyű a „Nem”-ként értelmezhető fordulatok besorolása: a II.2 alfejezetben fellelhető szólások használója a tagadás, a III.2 a tiltás, a III.6 visszautasítás, a IV.2 elégedetlenség és a VI.7 a megértés hiánya miatt kénytelen nemet mondani.

A beszédszervező kifejezések között a IV.5 (üdvözlés) és a VI.1 (beszélgetés kezdeményezése) kapcsán megemlítendő, hogy míg az előbbiben a beszélgetőpartnerek korábban nem voltak együtt, és a beszélő nem feltétlenül szólít fel a párbeszéd folytatására, de akár a folytatást is magába rejtheti (*Quoi de neuf ?*), addig az utóbbi szólások csak a beszélgetés indítására törekszenek.

Az érzelmmel kapcsolatos kifejezéseknél az osztályozásban szerepet kapott az érzés intenzitása is: a IV.2 A. alpont kifejezéseiben az általános elégedetlenség csak negatív érzés, de nem párosul heves érzelmi reakciókkal, a IV.2 C. alpontban viszont konkrét helyzet által kiváltott heves érzelmi reakciókkal van dolgunk. A IV.2 D-ben is erős érzelmi reakció, de a konkrét helyzetre nem történik utalás.

A kötet végén a betűrendes mutató található, amelyben a kifejezések szokásos (többnyire tegező) alakjuk szerint kerültek rendezésre.

IRODALOMJEGYZÉK

A. Szótárak

- Bárdosi, V. 1997. *Francia-magyar szólásszótár. Tematikus gyűjtemény és gyakorlókönyv*. Budapest: Corvina.
- Bárdosi, V., Balázs, G., Balogh, P., Hessky, R., Kiss, G. (szerk.) 2003. *Magyar szólástár*. Budapest: Tinta.
- Bernet, Ch., Rézeau, P. 1991. *Dictionnaire du français parlé – Le monde des expressions familières*. Paris: Seuil.
- Bidaud, F. 2002. *Structures figées de la conversation*. Berne: Peter Lang.
- Cellard, J. 1982. *Ça ne mange pas de pain*. Paris: Hachette.
- DICOMOTUS: <http://perso.wanadoo.fr/pragmalex/ds/dicomotus.html>
- Dubois, Jean (szerk.). 1993. *Lexis. Dictionnaire de la langue française*. Paris: Larousse.
- Duneton, C. 1985. *La puce à l'oreille. Anthologie des expressions populaires avec leur origine*. Paris: Balland.
- Duneton, C. 1990. *Bouquet d'expressions imagées : encyclopédie thématique des locutions figurées de la langue française*. Paris: Seuil.
- Merle, P. 1989. *Dictionnaire du français branché*. Paris: Seuil.
- Le Petit Robert – dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. 2001. CD-ROM, Dictionnaires le Robert/VUEF.

B. Nyelvészeti szakirodalom

- Austin, J. L. 1979. *How to Do Things with Words*. Cambridge/Mass.: MIT Press.
- Benveniste, É. 1966. « De la subjectivité dans le langage ». In: *Problèmes de linguistique générale 1*. Párizs: Gallimard. 259–260.
- Bunt, H., Girard, Y. 2005. « Designing an Open, Multidimensional Dialogue Act Taxonomy ». In: <http://let.uvt.nl/research/ti/sigsem/wg>
- Fónagy, I. 1982. *Situation et signification*. Amsterdam – Philadelphia: J. Benjamins Publishing Company.
- Gross, G. 1996. *Les expressions figées en français. Noms composés et autres locutions*. Párizs: Editions Ophrys.
- Gross, M. 1982. « Une classification des phrases figées du français ». In: *Revue Québécoise de Linguistique 11-2*, Montréal: UQAM, 151–185.
- Keller, E. 1979. « Gambits: conversational strategy signals ». In: *Journal of Pragmatics 3*, 219–238.
- Kerbrat-Orecchioni, C. 1990. *Les interactions verbales*. « Linguistique » sorozat. Párizs: Armand Colin.

- Kerbrat-Orecchioni, C. 1994. « Rhétorique et pragmatique: les figures revisitées ». In: *Langue Française* 101, 57–71.
- Kerbrat-Orecchioni, C. 2002. *L'énonciation. De la subjectivité dans le langage*. Párizs: Armand Colin.
- Kerbrat-Orecchioni, C. 2001. *Les actes de langage dans le discours. Théorie et fonctionnement*. Párizs: Nathan Université.
- Klein, J-R., Lamiroy, B. 1995. « Les expressions figées du français de Belgique ». In: Labelle, J., Leclère, Ch. (szerk.) *Lexiques-grammaires comparés en français : Actes du colloque international de Montréal*. Amsterdam: Benjamins, 37–52.
- Leech, G. 1983. *The Principles of Pragmatics*. London / New York: Longman.
- Martins-Baltar, M. (szerk.) 1997. *La locution entre langue et usages*. Fontenay/Saint-Cloud: ENS Editions, «Langages» sorozat.
- Martins-Baltar, M. 2000. « Les énoncés usuels: de nouveaux objets pour de nouveaux dictionnaires ». In: *Actes de GLAT 2000*. Ecole Nationale Supérieure des Télécommunications de Bretagne, 111–122.
- Moeschler, J., Reboul, A. 1994. *Dictionnaire encyclopédique de pragmatique*. Paris: Seuil.
- Roulet, E., Auchlin, R., Schelling, M., Moeschler, J., Rubattel, C. 1991. *L'articulation du discours en français contemporain*. 3. kiadás, Bern: Peter Lang.
- Searle, J. R. 1975. «Indirect Speech Acts». In: Cole, P., Morgan, J. L. (szerk.) *Syntax and Semantics*. 3. kötet. New York: Academic Press.
- Searle, J. R. 1977. «A Classification of Illocutionary Acts». In: Rogers, A., Wall, B., Murphy, J. P. (szerk.) *Proceedings of the Texas conference on performatives, presuppositions and implicatures*. Arlington/Virginia: Center for Applied Linguistics.
- White, P. R. R. 2003. «Beyond modality and hedging: A dialogic view of the language of intersubjective stance». In: *Text* 23/2, 260–262.
- Wray, A. 2002. *Formulaic Language and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jelmagyarázat

- (arg) = szleng (argó) kifejezés.
(fam) = bizalmas kifejezés.
(iron) = ironikus értelemben használt kifejezés.
(pop) = népszerű kifejezés.
(vieilli) = elavult (használaton kívüli, de még érthető) kifejezés.
(vulg) = vulgáris (közönséges) kifejezés.
(B) = belgiumi regionális kifejezés.
(Q) = québec-i regionális kifejezés.
'/' jel = francia vagy magyar alakváltozatot lehetőséget jelöl, ha nincsenek szóközök (x/y), két szó, ha vannak (x x / y y), akkor két hosszabb, többszavas kifejezés felcserélhetőségét jelzi. E változatok jelentésükben nem, vagy csak árnyalatokban különböznek, beszédbeli funkciójuk teljesen azonos és legalább két elemük is megegyezik.